
STUDIA PRAWNICZE

Prawo konstytucyjne

Bogusław Banaszak

6. wydanie

C·H·BECK

STUDIA PRAWNICZE

Prawo konstytucyjne

W sprzedaży:

B. Banaszak

KONSTITUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Komentarze Becka

M. Zubik (wpraw.)

**KONSTITUCJA III RP W TEZACH ORZECZNICZYCH
TRYBUNAŁU KONSTITUCYJNEGO I WYBRANYCH
SĄDÓW**, wyd. 2

Zbiory Orzecnictwa Becka

A. Szmyt (red.)

LEKSYKON PRAWA KONSTITUCYJNEGO

Leksykony Prawnicze

M. Chmaj

WOLNOŚĆ ZRZESZANIA SIĘ W POLSCE

Akademia Prawa

L. Garlicki (wpraw.)

KONSTITUCJA RP, wyd. 10

Teksty Ustaw Becka

 www.edukacjaprawnicza.pl

 testy-prawnicze.pl

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

Prawo konstytucyjne

Bogusław Banaszak

prof. dr hab.

Uniwersytet Wrocławski

6. wydanie
zaktualizowane

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2012

Propozycja cytowania:
Banaszak, Prawo konstytucyjne, Nb. 88, wyd. 6,
Warszawa 2012

Wydawca: Aneta Flisek

© Wydawnictwo C. H. Beck 2012

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: IDENTIA
Druk i oprawa: Totem, Inowrocław

ISBN 978-83-255-4289-4

ISBN ebook 978-83-255-4290-4

Przedmowa

Minione lata polskiego członkostwa w UE skłaniają do uregulowania najważniejszych spraw z nim związanych na poziomie konstytucyjnym, tak jak uczyniło to z czasem większość państw członkowskich. W tej kwestii panuje zgoda wśród wszystkich liczących się sił politycznych. Jest jednak pewien problem utrudniający zmianę Konstytucji. O ile konsensus panuje co do tego, że przynajmniej takiej zmiany należy dokonać, to już co do szczegółów jest znacznie gorzej. Dlatego nieodzowne zmiany dokonuje się przy pomocy ustaw zwykłych (wyjątkiem jest nowelizacja Konstytucji stymulowana wprowadzeniem Europejskiego Nakazu Aresztowania). Konieczność omówienia najważniejszych z nich oraz dokonanych w ostatnich latach istotnych zmian ustrojowych i dotyczących niektórych praw i wolności jednostki leżała u podstaw przygotowania szóstego wydania *Prawa Konstytucyjnego*. Życzliwe przyjęcie nieco zmienionej formuły zastosowanej w wydaniu piątym skłoniło mnie do jej kontynuacji obecnie.

Dobrym zbiegiem okoliczności nowe wydanie ukazuje się w roku piętnastego jubileuszu obowiązującej Konstytucji. Mam nadzieję, że zawarte w nim oceny i propozycje staną się przyczynkiem do dyskusji nad aktualnością jej unormowań.

Bogusław Banaszak

Wrocław, sierpień 2012 r.

Spis treści

Przedmowa.....	V
Wykaz skrótów.....	XIX
Wykaz literatury.....	XXIII

Rozdział I. Podstawowe wiadomości o prawie konstytucyjnym i ustroju państwowym.....

	1
§ 1. Przedmiot i pojęcie prawa konstytucyjnego	1
I. Przedmiot regulacji normatywnej	1
II. Pojęcie prawa konstytucyjnego.....	2
III. Prawo konstytucyjne w systemie prawa.....	5
§ 2. Nauka prawa konstytucyjnego.....	7
I. Przedmiot i zadania nauki prawa konstytucyjnego	7
II. Nauka prawa konstytucyjnego a inne dyscypliny nauk prawnych	8
III. Metody badań.....	9
1. Metoda prawno-dogmatyczna.....	9
2. Metoda prawno-porównawcza.....	10
§ 3. Ustrój państwowy	11
I. Pojęcie ustroju państwowego	11
1. Ustrój polityczny.....	12
2. Ustrój społeczno-gospodarczy	12
II. Forma państwa	13
III. Instytucje ustrojowe	14
IV. Zasady ustroju	15
§ 4. Transformacja ustrojowa w Polsce	17
I. Istota transformacji ustrojowej.....	17
II. Fazy procesu transformacji ustrojowej	18
1. Reforma dotychczasowego ustroju	18
2. Okres przejściowy.....	19
3. Okres stanowiący przygotowanie do uchwalenia nowej Konstytucji.....	20
3.1. Ustawa konstytucyjna o trybie przygotowania i uchwalenia nowej Konstytucji.....	21
3.2. Mała Konstytucja.....	23
3.3. Trudności z uchwaleniem nowej Konstytucji.....	25
4. Uchwalenie nowej Konstytucji	26

Rozdział II. Konstytucja i inne źródła prawa konstytucyjnego	27
§ 5. Pojęcie źródeł prawa konstytucyjnego	29
§ 6. Konstytucja	38
I. Pojęcie konstytucji	38
II. Geneza konstytucji pisanej i jej rozwój.....	40
1. Uwagi ogólne.....	40
2. Uniwersalne czynniki warunkujące powstanie konstytucji ...	41
2.1. Szkoła prawa natury	41
2.2. Koncepcja umowy społecznej	41
2.3. Teoria podziału władzy	42
2.4. Koncepcja suwerenności ludu	42
2.5. Racjonalizm	42
2.6. Liberalizm i egalitaryzm.....	42
3. Czynniki warunkujące rozwój konstytucji.....	43
3.1. Wojny napoleońskie.....	43
3.2. Rozwój kapitalizmu	43
3.3. Wiosna Ludów	43
3.4. Pozytywizm prawniczy.....	43
3.5. Wzorce krajów demokratycznych	43
3.6. Wpływ standardów prawa międzynarodowego.....	44
III. Cechy szczególne konstytucji	44
1. Najwyższa moc prawna	44
1.1. Nadrzędna pozycja konstytucji w systemie źródeł prawa.....	44
1.2. Uchwalanie konstytucji	45
1.3. Zmiana konstytucji	49
1.3.1. Pojęcie zmiany konstytucji	49
1.3.2. Zmiana całkowita.....	50
1.3.3. Zmiana częściowa (nowelizacja).....	51
1.3.4. Tryb zmiany	53
1.3.5. Metody techniczno-legislacyjne	55
1.4. Zasada stabilności konstytucji a zmiany konstytucji.....	55
1.5. Szczególna nazwa konstytucji	59
2. Treść konstytucji	59
3. Forma i systematyka konstytucji	60
IV. Funkcje konstytucji	61
1. Funkcja prawna.....	62
2. Funkcja stabilizacyjna (petryfikująca).....	63
3. Funkcja programowa (dynamiczna)	63
4. Funkcja integracyjna.....	63
5. Funkcja organizatorska	64
6. Funkcja wychowawcza	64
V. Normy konstytucyjne	65
1. Norma konstytucyjna a przepis (postanowienie) konstytucji ..	65
2. Niepisane normy konstytucyjne.....	65

3. Klasyfikacja norm konstytucyjnych	66
3.1. Normy materialne	66
3.2. Normy proceduralne	69
3.3. Normy organizacyjne.....	70
4. Hierarchia norm konstytucyjnych.....	71
VI. Wykładnia konstytucji.....	72
VII. Stosowanie konstytucji.....	74
1. Pojęcie stosowania konstytucji	74
2. Bezpośrednie (samoistne) stosowanie konstytucji.....	75
3. Precedens i zwyczaj konstytucyjny	80
§ 7. Gwarancje zgodności prawa z konstytucją (gwarancje konstytucji)....	82
I. Pojęcie gwarancji zgodności prawa z konstytucją	82
II. Podstawowe systemy kontroli konstytucyjności prawa	82
1. System pozaparlamentarny	83
1.1. System kontroli sprawowanej przez głowę państwa	83
1.2. System jurysdykcyjny.....	84
1.2.1. System kontroli sprawowanej przez sądy powszechne	84
1.2.2. System kontroli sprawowanej przez sądy konstytucyjne	85
2. System parlamentarny.....	89
2.1. System kontroli sprawowanej przez parlament <i>in pleno</i>	90
2.2. System kontroli sprawowanej przez specjalne organy wewnątrzparlamentarne	90
III. Trybunał Konstytucyjny.....	90
1. Pozycja ustrojowa i zasady funkcjonowania	90
2. Skład i struktura	93
2.1. Zgromadzenie Ogólne	93
2.2. Prezes Trybunału	94
3. Kompetencje TK i postępowanie przed nim.....	95
3.1. Orzekanie w przedmiocie konstytucyjności i legalności norm prawnych	95
3.2. Orzekanie w sprawach skarg konstytucyjnych.....	108
3.3. Rozpatrywanie sporów kompetencyjnych pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa	109
3.4. Orzekanie o zgodności z Konstytucją celów i działalności partii politycznych	110
3.5. Sygnalizowanie luk i uchybień w prawie	112
3.6. Rozstrzyganie w sprawie stwierdzenia przeszkody w sprawowaniu urzędu przez Prezydenta RP	112
§ 8. Ustawa o zmianie Konstytucji	113
§ 9. Akty prawa międzynarodowego jako źródła prawa konstytucyjnego	114
I. Stosunek prawa międzynarodowego do prawa krajowego	114
II. Umowa międzynarodowa jako źródło prawa w RP	116

III. Międzynarodowe prawo zwyczajowe i ogólne zasady prawa międzynarodowego jako źródło prawa w RP	118
§ 10. Akty prawa UE	120
I. Charakter prawa UE	120
II. Rola prawa unijnego w systemie prawnym państw członkowskich	122
III. Konstytucja RP a prawo unijne	125
IV. Implementacja prawa UE	128
§ 11. Ustawa	129
I. Pojęcie i cechy ustawy	130
1. Najwyższa po Konstytucji moc prawna	130
2. Uchwalanie przez parlament (zasada wyłączności ustawodawczej parlamentu)	131
3. Specjalna procedura uchwalania	131
4. Charakter ogólny	132
II. Procedura ustawodawcza	133
1. Stadia procesu ustawodawczego w państwach demokratycznych	133
1.1. Inicjatywa ustawodawcza	134
1.2. Postępowanie w parlamencie	134
1.3. Podpisanie lub promulgacja ustawy	136
1.4. Ogłoszenie ustawy	137
2. Proces ustawodawczy w Polsce	137
2.1. Inicjatywa ustawodawcza	137
2.2. Postępowanie w Sejmie	140
2.3. Postępowanie w Senacie	147
2.4. Rozpatrywanie przez Sejm stanowiska Senatu	148
2.5. Promulgacja – podpisanie ustawy przez Prezydenta RP	153
2.6. Ponowne rozpatrywanie przez Sejm ustawy, której podpisania odmówił Prezydent i usuwanie niezgodności ustawy z Konstytucją	157
2.7. Ogłoszenie ustawy	158
§ 12. Rozporządzenie	160
§ 13. Akty prawa miejscowego	163
I. Akty organów samorządu terytorialnego	164
II. Akty wojewody i organów administracji niespolonej	164
§ 14. Akty o charakterze wewnętrznym	165
§ 15. Inne źródła prawa konstytucyjnego	166
I. Prawo naturalne	166
1. Stanowisko głoszące nadrzędność prawa naturalnego nad konstytucją	166
2. Stanowisko odrzucające nadrzędność prawa naturalnego nad konstytucją	167
II. Prawo zwyczajowe	169

Rozdział III. Demokratyczne państwo prawne	171
§ 16. Geneza państwa prawnego.....	171
§ 17. Pojęcie demokratycznego państwa prawnego	173
Rozdział IV. Konstytucyjne zasady ustroju społeczno-gospodarczego....	186
§ 18. Charakter ustroju społeczno-gospodarczego	186
§ 19. Prawa socjalne	188
§ 20. Zasada społecznej gospodarki rynkowej	192
§ 21. Elementy systemu społecznej gospodarki rynkowej	194
I. Wolność gospodarcza	194
1. Pojęcie wolności działalności gospodarczej w obecnej Konstytucji.....	194
2. Ograniczenie swobody działalności gospodarczej.....	194
3. Ograniczenie prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne	196
II. Własność	197
1. Pojęcie własności w obecnej Konstytucji.....	197
2. Własność jako zasada ustroju społeczno-gospodarczego	198
3. Własność jako prawo podmiotowe	201
4. Solidarność i współpraca partnerów	202
§ 22. Konstytucyjne znaczenie zasady społecznej gospodarki rynkowej...	203
§ 23. Finanse publiczne	203
Rozdział V. Zasada zwierzchnictwa narodu	206
§ 24. Pojęcie władzy suwerennej.....	207
1. Teorie patrymonialne	210
2. Teorie suwerenności ludu	210
3. Teorie suwerenności narodu	210
4. Teorie suwerenności państwa	211
5. Teoria suwerenności prawa.....	211
6. Teorie suwerenności organu państwowego.....	212
7. Teoria marksistowska.....	212
§ 25. Konstytucyjna zasada suwerenności narodu.....	213
§ 26. Demokracja	216
I. Demokracja	216
1. Pojęcie demokracji.....	216
2. Rodzaje demokracji	217
II. Demokratyczne sposoby podejmowania decyzji	218
1. Głosowanie	218
1.1. Jednomyślność.....	218
1.2. Większość	218
1.2.1. Większość względna	219
1.2.2. Większość bezwzględna (absolutna)	219
1.2.3. Większość kwalifikowana	220
2. Losowanie	221

III. Wolność prasy i środków społecznego przekazu przesłanką demokracji	221
IV. Wolna gra sił politycznych przesłanką demokracji	222
1. Pluralizm polityczny	222
2. Opozycja	224
§ 27. Partie polityczne i grupy interesów	225
I. Pojęcie partii politycznej i systemu partyjnego	225
1. Geneza partii politycznych	225
2. Pojęcie partii politycznej	226
3. Pojęcie systemu partyjnego	228
3.1. System monopartyjny	228
3.2. System partii hegemonicznej	228
3.3. System partii dominującej	229
3.4. System dwupartyjny	229
3.5. System wielopartyjny	229
II. Prawna regulacja partii politycznych	229
III. Grupy interesów (<i>lobbies</i>)	233
§ 28. Demokracja bezpośrednia i jej instytucje	236
I. Pojęcia podstawowe	236
1. Pojęcie i geneza demokracji bezpośredniej	236
2. Referendum i jego rodzaje	239
3. Plebiscyt	241
4. Weto ludowe	241
5. Inicjatywa ludowa	242
6. Konsultacja ludowa	242
7. Zgromadzenie ludowe	243
II. Instytucje demokracji bezpośredniej w Polsce	243
1. Zasada ogólna	243
2. Obywatelska inicjatywa ustawodawcza	244
3. Referendum ogólnokrajowe	247
3.1. Referendum w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa	249
3.2. Referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej	253
3.3. Referendum konstytucyjne	255
4. Referendum lokalne	257
§ 29. Demokracja przedstawicielska	262
I. Pojęcie reprezentacji	262
II. Prawo wyborcze	265
1. Wybory i prawo wyborcze	265
1.1. Funkcje wyborów	265
1.2. Rodzaje wyborów	266
1.3. Pojęcie prawa wyborczego	266
1.4. Źródła prawa wyborczego	267
1.5. Instrumentalizacja prawa wyborczego	268
2. Zasady prawa wyborczego	269

2.1. Zasada powszechności	270
2.1.1. Czynne prawo wyborcze	270
2.1.2. Bierne prawo wyborcze	273
2.2. Zasada równości	275
2.3. Zasada bezpośredniości	282
2.4. Zasada tajności	288
2.5. Zasada proporcjonalności	289
2.6. Zasada wolnych wyborów	291
3. Pojęcie i rodzaje systemów wyborczych	294
3.1. Pojęcie systemu wyborczego	294
3.2. Rodzaje systemów wyborczych	294
4. Organizacja wyborów	301
4.1. Zarządzenie i termin wyborów	301
4.2. Podział na okręgi i obwody wyborcze	302
4.3. Organy przeprowadzające wybory	304
4.4. Spisy wyborców	308
4.5. Zgłoszenie kandydatów/list	309
4.6. Rejestracja kandydatów/list	311
4.7. Głosowanie	312
5. Ustalanie wyników wyborów	312
5.1. Ustalanie wyników głosowania	312
5.2. Ustalanie wyników wyborów	313
5.2.1. Wybory do Sejmu	313
5.2.2. Wybory do Senatu	314
5.2.3. Wybory do Parlamentu Europejskiego	314
5.2.4. Wybory Prezydenta	314
5.2.5. Wybory samorządowe	315
6. Weryfikacja wyborów	315
7. Uzupełnianie składu organów przedstawicielskich podczas kadencji	318
8. Obsadzanie mandatów bez głosowania	321
9. Status przedstawiciela	322
9.1. Mandat przedstawicielski	322
9.2. Immunitet parlamentarny	323
9.3. Zasada niepołączalności mandatu (<i>incompatibilitas</i>)	332
9.4. Prawa przedstawiciela	341
9.5. Obowiązki przedstawiciela	344
Rozdział VI. Gwarancje praw i wolności oraz status prawny jednostki	345
§ 30. Obywatelstwo	346
I. Pojęcie obywatelstwa	346
1. Przynależność państwowa	346
2. Obywatelstwo	347
II. Prawna regulacja obywatelstwa	349
III. Obywatelstwo polskie	350

1. Podstawowe zasady ustawodawstwa o obywatelstwie polskim.....	350
2. Nabycie obywatelstwa polskiego.....	351
2.1. Przez urodzenie.....	351
2.2. Przez nadanie obywatelstwa.....	351
2.3. Przez uznanie za obywatela.....	352
2.4. Przez repatriację.....	352
2.5. Przez przywrócenie obywatelstwa.....	354
3. Utrata obywatelstwa polskiego.....	354
§ 31. Prawa i wolności jednostki.....	356
I. Pojęcia podstawowe.....	356
1. Prawa człowieka.....	356
2. Prawa obywatelskie.....	357
3. Wolności.....	358
4. Prawa i wolności konstytucyjne.....	359
5. Prawa i wolności osobiste.....	360
6. Prawa i wolności polityczne.....	360
7. Prawa i wolności ekonomiczne, socjalne i kulturalne.....	360
8. Prawa i wolności podstawowe.....	361
9. Prawa podmiotowe.....	363
10. Publiczne prawa podmiotowe.....	363
II. Geneza praw jednostki.....	363
III. Koncepcje statusu jednostki.....	365
1. Koncepcje prawnonaturalne.....	366
2. Koncepcja liberalna.....	367
3. Koncepcja statusu jednostki w socjalnym państwie prawnym.....	367
4. Koncepcja statusu jednostki w nauce społecznej Kościoła katolickiego.....	368
IV. Zakres obowiązywania konstytucyjnych praw i wolności jednostki.....	369
1. Zakres podmiotowy.....	369
2. Ograniczenia praw i wolności w Konstytucji i w prawie międzynarodowym.....	371
2.1. Ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności.....	372
2.2. Ograniczenia praw i wolności w prawie międzynarodowym.....	375
3. Konflikty między prawami i wolnościami.....	375
4. Horyzontalne obowiązywanie praw i wolności.....	376
V. Ochrona praw i wolności jednostki.....	377
1. Zagrożenia i naruszenia praw i wolności jednostki.....	377
2. Pojęcie i formy ochrony praw i wolności jednostki.....	378
3. Gwarancje praw i wolności jednostki.....	379
VI. Konstytucyjne prawa i wolności w Polsce i ich ochrona.....	380
1. Konstytucyjna regulacja praw i wolności.....	380
2. Ochrona konstytucyjnych praw i wolności.....	390

VII. Obowiązki konstytucyjne	401
1. Pojęcie obowiązków konstytucyjnych	401
2. Obowiązki prawne jednostki w prawie międzynarodowym	404
3. Normatywne znaczenie obowiązków konstytucyjnych	404
4. Zakres obowiązywania konstytucyjnych obowiązków jednostki	405
4.1. Zakres podmiotowy	405
4.2. Granice obowiązków konstytucyjnych	405
4.3. Konflikty między obowiązkami konstytucyjnymi	406
5. Gwarancje realizacji obowiązków konstytucyjnych	406
5.1. Gwarancje prawne (instytucjonalne)	407
5.2. Gwarancje pozaprawne	407
6. Konstytucyjne obowiązki jednostki	407
6.1. Obowiązki spoczywające na każdym podlegającym władzy RP	408
6.2. Obowiązki spoczywające na obywatelach	411
Rozdział VII. Zasada podziału władz	415
§ 32. Koncepcja podziału władz i czynniki warunkujące jej realizację	415
1. Aspekt funkcjonalny (przedmiotowy)	415
2. Aspekt organizacyjny (podmiotowy)	416
3. Aspekt personalny	416
§ 33. Systemy rządów	419
I. Rodzaje odpowiedzialności	419
1. Odpowiedzialność polityczna	419
2. Odpowiedzialność konstytucyjna (prawna)	420
II. Systemy rządów	421
1. System prezydencki	421
2. System parlamentarny	422
3. System prezydencko-parlamentarny (system półprezydencki, system prezydenccyjny)	422
4. System komitetowy (system „rządów zgromadzenia”)	422
5. System rządów w Polsce	423
§ 34. Pojęcie organu państwowego i typologia organów	424
Rozdział VIII. Organy państwowe w RP i ich kompetencje	429
§ 35. Władza ustawodawcza	430
I. Geneza i ewolucja parlamentu	430
II. Struktura parlamentu	431
III. Funkcje parlamentu	435
1. Funkcja ustawodawcza	435
2. Funkcja kontrolna	436
3. Funkcja kreacyjna	437
IV. Modyfikacje funkcji parlamentu w wyniku procesów integracyjnych w Unii Europejskiej	438
V. Kadencja parlamentu	445

VI. Liczba parlamentarzystów.....	447
VII. Regulamin Sejmu i Regulamin Senatu.....	448
VIII. Formy zrzeszania się parlamentarzystów.....	450
IX. Organizacja i funkcjonowanie Sejmu.....	451
1. Organy Sejmu	451
2. Funkcjonowanie Sejmu.....	461
3. Kompetencje Sejmu.....	465
X. Organizacja, funkcjonowanie i kompetencje Senatu	468
1. Zasady konstytucyjne.....	469
2. Organy Senatu.....	469
3. Funkcjonowanie Senatu.....	472
4. Kompetencje Senatu.....	474
XI. Zgromadzenie Narodowe	476
§ 36. Władza wykonawcza	481
I. Systemy sprawowania	481
1. Monokratyczny	481
2. Dualistyczny	481
2.1. System gabinetowy	482
2.1.1. Geneza	482
2.1.2. Kształt współczesny.....	483
2.2. System kanclerski	483
2.3. System resortowy.....	484
2.4. System prezydencjalny	484
3. System departamentalny	484
4. System dyktorialny	484
II. Prezydent RP.....	485
1. Pozycja Prezydenta w systemie organów państwa	485
2. Kompetencje Prezydenta	487
2.1. Tradycyjne funkcje głowy państwa	488
2.2. Wydawanie aktów prawnych.....	502
2.3. Kompetencje Prezydenta związane z funkcjonowaniem parlamentu	502
2.4. Kompetencje Prezydenta związane z funkcjonowaniem rządu	504
2.5. Kompetencje Prezydenta związane z funkcjonowaniem sądów	507
3. Odpowiedzialność Prezydenta.....	508
III. Rada Ministrów	510
1. Skład, zasady organizacji i funkcjonowania.....	510
2. Kompetencje Rady Ministrów	513
3. Pozycja ustrojowa Prezesa Rady Ministrów.....	523
4. Ministrowie.....	526
5. Odpowiedzialność RM i jej członków	527
5.1. Odpowiedzialność polityczna	527
5.2. Odpowiedzialność konstytucyjna	530
5.3. Odpowiedzialność karna.....	530

§ 37. Sądy	531
I. Pojęcie władzy sądowniczej i pojęcie wymiaru sprawiedliwości	531
II. System organów wymiaru sprawiedliwości	532
1. Sąd Najwyższy	532
2. Sądy powszechne	534
3. Sądy administracyjne	537
4. Sądy wojskowe	540
5. Współpraca sądów i trybunałów z Trybunałem Sprawiedliwości Unii Europejskiej	542
III. Trybunały	544
1. Trybunał Konstytucyjny	544
2. Trybunał Stanu	544
IV. Krajowa Rada Sądownictwa	548
V. Konstytucyjne zasady wymiaru sprawiedliwości	550
1. Zasada niezawisłości sędziowskiej	550
2. Zasada niezależności sądów	553
3. Zasada jednolitości sądów	554
4. Zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego	554
5. Zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości	554
6. Zasada nadzoru judykacyjnego Sądu Najwyższego	556
§ 38. Prokuratura i Instytut Pamięci Narodowej	556
I. Prokuratura	556
II. Instytut Pamięci Narodowej	562
§ 39. Organy kontroli państwowej i ochrony prawa	564
I. Pojęcie kontroli	564
II. Najwyższa Izba Kontroli	565
III. Rzecznik Praw Obywatelskich	571
IV. Rzecznik Praw Dziecka	576
V. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji	578
VI. Narodowy Bank Polski	582
1. Prezes NBP	583
2. Rada Polityki Pieniężnej	583
3. Zarząd NBP	585
Rozdział IX. Samorząd	586
§ 40. Pojęcie samorządu	586
§ 41. Pojęcie i istota samorządu terytorialnego	586
§ 42. Samorząd terytorialny w Polsce	588
I. Organy samorządu terytorialnego i ich kompetencje	595
1. Gmina	595
2. Powiat	600
3. Województwo	603
II. Zrzeszenia jednostek samorządu terytorialnego	605
III. Nadzór nad samorządem terytorialnym	608

1. Nadzór nad działalnością samorządu gminnego.....	610
2. Nadzór nad działalnością samorządu powiatu.....	611
3. Nadzór nad działalnością samorządu województwa.....	612
4. Samorządowe kolegia odwoławcze	612
§ 43. Samorząd zawodowy	613
Indeks rzeczowy.....	617

Wykaz skrótów

1. Akty normatywne

EKPCz	Konwencja z 4.11.1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
EKSL	Europejska Karta Samorządu Lokalnego z 15.10.1985 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 607)
IPNU	ustawa z 18.12.1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 63, poz. 424 ze zm.)
Karta NZ	umowa międzynarodowa z 26.6.1945 r. – Karta Narodów Zjednoczonych, statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 ze zm.)
KC	Kodeks cywilny
KK	Kodeks karny
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. i ze sprost.)
KPA	Kodeks postępowania administracyjnego
KWyb	Kodeks wyborczy
ManPosU	ustawa z 9.5.1996 r. o wykonywaniu mandatu posła i senatora (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 7, poz. 29 ze zm.)
MKU	ustawa konstytucyjna z 17.10.1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Mała Konstytucja) (Dz.U. Nr 84, poz. 426 ze zm.)
MPPOiP	umowa międzynarodowa z 19.12.1966 r. – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
NIKU	ustawa z 23.12.1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 82 ze zm.)
ObPolU	ustawa z 2.4.2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 2012 r. poz. 161)
PartPU	ustawa z 27.6.1997 r. o partiach politycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 155, poz. 924)